

DÜALİZM, BİLİNÇ VE TANRI

Celal BÜYÜK (*)

“Kafatasımızın içindeki vıcık vıcık madde, nasıl olur da bilinçli olabilir?” John R. Searle¹

“Nasıl oluyor da bu yağlı dokunun fenomenal bir bilinci, bir iç yaşantısı olabiliyor?” Saffet M. Tura²

ÖZ

İnsanın birbirine indirgenemeyen iki temel bileşenden oluştuğunu kabul eden düalizm sorununun merkezinde bilinç kavramı yer almaktadır. İnsan bedenindeki tamamen maddî olan bir organın iç yaşantısının nasıl olduğu ya da kendinin bilincine nasıl varabildiği günümüzde bilim çevrelerinde ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Materyalist düşünce, bilinçlilik halini tesadüfe bağlarken, teist düşünce bunu ‘akıllı bir tasarım’ ürünü olarak görmekte ve Tanrı’nın varlığına delil olarak kullanmaktadır.

Bu çalışmada, düalizm probleminde hareketle ortaya konulmaya çalışılan bilinç probleminin ele alınışını ve Tanrı’nın varlığına delil oluşturmasını inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Düalizm, Zihin, Beden, Bilinç, Tanrı

ABSTRACT

Dualism, Consciousness and God

Dualism is considered that human consists of two main components that cannot be reduced to each other. The concept of consciousness is located in the center of problem of dualism. Today, how physical organ in a human body is the inner life or how to reach the self-conscious causes to serious debates in scientific circles. While materialism connects consciousness to coincidence, theism accept this as a product of intelligent design.

In this study with the motion of problem of dualism, we study how to treat the evidence of consciousness and how to constitute evidence for the existence of God.

Keywords: Dualism, Mind, Body, Consciousness, God

* Yrd.Doç.Dr., Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, celal.buyuk@atauni.edu.tr

1 Searle, John, *Akıllar Beyinler ve Bilim*, (çev. Kemal Bek), Say Yayınları, İstanbul, 1996, s. 19.

2 Tura, Saffet Murat, *Histerik Bilinç*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 168.

Giriş

Zihin-Beden Düalizmi ve Bilinç

İnsanı özsel olarak diğer canlılardan ayıran başta düşünme olmak üzere, diğer zihinsel olguların gerçek doğasının ve kaynağının ne olduğuna ilişkin felsefi bir soruşturmanın genellikle birbirine karşıt iki temel görüşle sonuçlandığı söylenebilir. Bunlardan ilki materyalizm, diğeri ise düalizmdir. ‘Zihinsel olguların gerçek referansı nedir?’ sorusuna materyalizmin verdiği yanıt, genel olarak onların bedenimizin bir parçası olan beynimizin bir işlevi olduğudur. Buna göre, zihinsel olguların doğasının ne olduğuna ilişkin bir soru, temelde beyinsel yapı ve süreçlerimizin doğasının niteliğine ilişkin bir soru olduğundan tamamen bilimsel araştırmaların konusuna girer ve bundan dolayı da bu soru bilim tarafından yanıtlanmalıdır. Dolayısıyla zihinsel olguların kaynağı insan bedeninin bir parçası olan beynin bir işlevi olduğundan bedenün ötesinde, onları insan beyninden ontolojik olarak bağımsız olan bir varlıkla açıklamak gereksizdir. Materyalizmin tersine düalizme göre ise düşünce ve diğer tüm zihinsel etkinliklerin kaynağı, hiçbir şekilde beyin gibi maddî bir varlık olmayıp, bedenle birlikte varolmakla birlikte ondan tamamen bağımsız olan ve maddî olmayan insanî bir öz veya kısacası ruhtur. Düalizme göre insan, birbirine indirgenemeyen iki temel bileşenden oluşur: maddî beden ve maddî olmayan ruh.³

Kendimizi ve dünyayı betimlerken genellikle zihinsel ve fizikî yönler arasında bir ayrım yaparız. Varlığın zihinsel yönleri düşünme, hissetme, karar verme, hayal kurma, arzu etme vb. gibi şeylerden oluşur. Fizikî yönler ise ayakları, kolları, beyni, masayı, sırayı ve benzerlerini içermektedir. Zihin-beden düalizmi, özellikle cismanî ölümden sonra, ya bir tür ruh dünyasında yaşayarak ya da dünyaya yeni bir beden içinde bir kez daha gelmek suretiyle bâki kalmanın mümkün olduğuna inananlar tarafından savunulan bir görüşdür.⁴ Düalizm hakkında önemli bir takım sorunlar bulunmaktadır. Ruh-beden etkileşimini açıklamada karşılaşılan sorunlar ile ruhun veya zihinsel öznenin doğasının ne olduğuna dair doyurucu bir yanıt verememe bunlar arasında gelmektedir.⁵ Düalizm her ne kadar zihinsel olguların ontolojik olarak fiziksel olandan bağımsız bir temel bir özne veya cevhere dayandırmakla zihinsel olguların açıklanmasında kayda değer bir açılım sağlıyorsa da aynı başarıyı

3 Reçber, Mehmet Sait, “Düalizm, Swinburne ve Foster”, *İslâmî Araştırmalar*, c. 13, sayı: 2, 2000, ss. 203-208, s. 203; Batak, Kemal, *Naturalizm Çıkmazı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 91 vd.

4 Warburton, Nigel, *Felsefeye Giriş*, (çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 144 vd.

5 Reçber, a.g.m., s. 207.

zihinsel öznelerin doğasını açıklamada ortaya koyamadığı söylenebilir. Ancak bu durum bizi zihinsel öznelerin varlığından kuşku duymaya götürecektir ve böylece düalizmin yanlış olduğu yargısına varıracak güçte görünmemektedir. Düalistin yanıtlaması gereken temel sorulardan biri tamamen maddî olan beden ile yine maddî olmayan ruh arasındaki etkileşimi açıklamak ve böylece onu bir sır olmaktan kurtarmaktır.⁶

Düalistin zihin-beden etkileşiminin nasıl mümkün olabileceğini açıklamayla ilişkili problemleri bertaraf edebilmesinin bir yolu, etkileşimin olduğunu reddetmektir. Bazı düalistler, hem zihnin hem de bedenin var olduğunu söylemekle birlikte, onlardan her birine ayrı ayrı sahip bulunduğumuzu ve aralarında fiilen hiçbir ilişkinin olmadığını savunmuşlardır. Bu düşünce *psiko-fiziksel paralelizm* olarak bilinmektedir. Zihin ve beden, aynı anda aynı saati gösterecek şekilde kurulmuş iki saat gibi birbirine paralel bir işleyiş içinde bulunmaktadır. Biri parmağıma bastığı zaman bir acı hissedirim, ama bunun nedeni bedenimden zihnime ulaşan bir mesajı almam değildir. Sadece Tanrı (veya oldukça şaşırtıcı bir kozmolojik rastlantı) benim birbirinden bağımsız iki yönümü birbirlerine paralel gidecek şekilde kurmuştur. Biri benim parmağıma bastığı zaman, olay benim zihnimde acı hissedeceğim şekilde tanzim edilir, ama bir olay diğerinin nedeni değildir. Onlar yalnızca birbiri ardı sıra meydana gelmişlerdir.⁷

Zihin-beden etkileşimine yönelik bir diğer yaklaşım, *ara nedencilik*dir. Paralelizm, zihin ile beden arasındaki apaçık bağın bir yanılısına olduğunu ilan ederken, ara nedencilik bir bağın var olduğunu kabul eder fakat onun, Tanrı müdahalesinin bir sonucu olduğunu savunur. Buna göre, benim zihnim ile bedenim, yaralanmam ile acı hissetmem veya burnumu kaşımaya karar verişim ile hareket eden elim arasındaki bağlantıyı kuran Tanrı'dır.⁸ Bu görüş, 17. yüzyılda Nicolas de Malebranche tarafından savunulmuştur. Malebranche, bedenlerin zihinleri, zihinlerin de bedenleri etkileyemeyeceğine, ama yine de hem zihinlerin, hem de bedenlerin var olduğuna ve hiçbir bedenin zihin, hiçbir zihnin de beden olamayacağına inanır. Malebranche'a göre, ne zihin bedene ne de beden zihne bağlı olarak var olur, ancak her ikisi de Tanrı'da var olur. Zihinsel ve fiziksel süreçlerin, birbirine paralel var olmalarının sebebi ve bu paralellüğün devamı Tanrı'ya bağlıdır.⁹

6 Reçber, a.g.m., s. 208.

7 Warburton, a.g.e., s. 148; Shaffer, Jerome A., *Zihin Felsefesi Açısından Bilinç, Ruh ve Ötesi*, (çev. Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 104 vd.

8 Warburton, a.g.e., s. 149.

9 Malebranche, Nicolas de, *Hakikatin Araştırılması*, (çev. Miraç Katırcıoğlu), MEB Yayınları, İstanbul, 1997, s. XVII.

Zihin-beden etkileşimine yönelik üçüncü yaklaşım, *epifenomenalizmdir*. Bu, bedendeki olayların zihinsel olaylara neden olmakla birlikte, zihinsel olayların hiçbir zaman fizikî olaylara neden olmadıkları gibi, başka zihinsel olayların doğuşuna da yol açmadıklarını savunur. Öyleyse zihin, bir epifenomen, yani bir gölgedir. Başka bir deyişle, o bedeni doğrudan doğruya etkilemeyen bir şeydir. Epifenomenalist, elimi kaldırabilme yeteneğimi, onun bir yanılsama olduğunu düşünmek suretiyle açıklar. Elimi kaldırmam, sadece düşüncem tarafından kendisine neden olunmuş gibi görünen, katıksız bir biçimde fizikî bir eylemdir. Bütün zihinsel olaylar, doğrudan doğruya fizikî olaylar tarafından ortaya konur ama hiçbir zihinsel olay fizikî bir olaya yol açmaz.¹⁰

Düalizm sorununun merkezinde ‘bilinç’ kavramı yer almaktadır. Bilincin var olduğu ve herhangi bir dünya görüşünün buna bir yer vermek zorunda kalacağı, inkâr edilemez bir gerçektir. Fakat bu yer neresidir? Bilincin diğer varlıklarla ilişkisi nedir? Özellikle, dünyanın çok büyük bir parçasını oluşturan organik ve inorganik madde ile bilincin ne gibi bir ilişkisi bulunmaktadır?¹¹ Beyin gibi fiziksel bir şeyin, nasıl olup da bilinç adını verdiğimiz karmaşık duygu ve düşünce kalıplarına neden olabildiği bu alanda sahip bulunduğumuz en büyük güçlüktür. Nasıl olur da tamamen fizikî olan bir şey hüznü duyabilir veya bir tabloya kıymet takdir edebilir?¹²

Felsefî bir kavram olarak bilinç, felsefe tarihi boyunca içeriği bakımından en tartışmalı kavramlardan birisi olmuştur. Bilinç, bilen varlığın kendisinin dışında bir başka varlık hakkında sahip olduğu zihinsel bir fonksiyonudur. Bu başka varlık, bilen öznenin dışındaki bir varlık olabileceği gibi, öznenin kendisi de olabilir.¹³ Bilinç, zihnin, düşünmenin, duygunun, duyumun, algının, iradenin, arzulamanın, anıların farkında olunmasını sağlayan yetidir. Bu farkında oluş, insanın çevresi veya bizzat kendisi hakkında olabilir. İnsanın çevresi ve onlar hakkındaki bilincine “nesne veya şey bilinci”, kendisinin farkında oluşuna “özbilinç” veya “kendinin bilinci” denmektedir.¹⁴

10 Warburton, *a.g.e.*, s. 149; Shaffer, *a.g.e.*, s. 113 vd.; Koç, Turan, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991, s. 72 vd.; Churchland, Paul M., *Madde ve Bilinç*, (çev. Berkay Ersöz), Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 17 vd.; Yasa, Metin, *Felsefî ve Deneyisel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001, s. 33.

11 Shaffer, *a.g.e.*, s.61.

12 Koç, *a.g.e.*, s. 63; Tura, *a.g.e.*, s. 168; Searle, *a.g.e.*, s. 19.

13 Urhan, Veli, *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği, Bilinçlerarası İlişki*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002, s. 21; Shaffer, *a.g.e.*, s. 24 vd.

14 Özlem, Doğan, *Siyaset Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999, s. 169 vd.; Shaffer, *a.g.e.*, s. 18.

Bilinç kavramının ilk anlamında, onun diğer öznelerle ilişkisinin ürünü olduğu, yani toplumsallık halinde, insanın başkalarıyla birlikteliğinde, karşılıklı etkileşim içerisinde kendisinden söz edilebilecek bir şey olduğu düşünülmektedir. Buna göre bilinç, “toplumsallık ve karşılıklı etkileşim temelinde insanın duyguları, iradesi, karakteri, heyecanı, zihni ve sezgilerinin vs. farkında olmak”¹⁵ şeklinde tanımlanabilir.

Her canlılığın olduğu yerde bilincin zorunlu olarak var olması gerektiği bir sonuç olarak ileri sürülemez. Öyleyse bilinç içeren ruhsallığın tanımlanması gerekmektedir. John Wisdom bunu, bilincinin bilincine varabilmekle sınırlandırmaktadır.¹⁶ Başka bir ifadeyle kişi sadece hissetmez, düşünebilir hatta düşündüğünü de düşünebilir. O, deneyimlere sahip olan bir varlık değil aynı zamanda bu deneyimlere sahip olduğunun bilincinde olan bir varlıktır. Madenin yanında ruh ya da bilinç de içeren bir varlık olan insan ile makina, bitki hatta hayvan türü varlık arasındaki temel ayrılık noktası budur.¹⁷

Ruh-beden problemi, Eski Yunan’dan beri tartışılmaktadır. Fakat felsefe tarihinde 17. yüzyıla kadar ‘bilinç’e karşılık bir felsefe kavramının olmadığı görülmektedir. Böyle bir kavramın olmayışının nedeni, bilincin zihnin ya da duyuların bir niteliği olmaktan çok, tamamen eylemlerin bir niteliği olarak düşünülmüş olmasıdır.¹⁸ Modern dönemde zihin-beden problemi klasik ifadesini, Descartes’in ruh ve beden birbirinden farklı olduğunu ileri süren iki cevher kuramında bulmuştur:

...beden ile ruh arasında, bedenin mahiyeti icabı daima bölünmesi, ruhun ise tamamen bölünmemesi yüzünden büyük bir fark görüyorum. Zira gerçekten ruhumu, yani yalnız düşünen bir şey olan kendimi gözden geçirdiğim zaman, onda hiçbir bölüm göremiyorum, aksine kendimi tek ve tam bir şey olarak idrak ediyorum. Her ne kadar bütün ruh tamamıyla bedenle birleşmiş gibi görünse de bir ayak, bir kol veya vücudumun başka bir parçası bedenimden ayrıldığı zaman ruhumdan hiçbir şey ayrılmadığı muhakkaktır.¹⁹

15 Özlem, *a.g.e.*, s. 172.

16 Wisdom, John, *Problems of Mind and Matter*, Cambridge University Press, New York, 1934, s. 13.

17 Yasa, *a.g.e.*, s. 39.

18 Taslaman, Caner, “Beden-Ruh Düalizmine Teolojik Agnostik Tavrı”, s. 2. http://www.canertaslaman.com/wp-content/uploads/2011/10/caner_taslaman_makale_bedenveruh-1.pdf (08.02.2013); Seager, William, “A Brief History of the Philosophical Problem of Consciousness”, *The Cambridge Handbook of Consciousness*, (eds. P. D. Zelazo, M. Moscovitch, E. Thompson), Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss. 9-33, s. 10.

19 Descartes, Rene, *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, (çev. Mehmet Karasan), MEB Yayınları, İstanbul, 1998, s. 256 vd.

Bilinç konusu, Descartes'çı felsefenin 'özne-nesne' ayrımının doğal bir sonucu olarak, modern felsefe döneminde yapılan neredeyse bütün düşünsel tartışmalara damgasını vurmuştur. Descartes felsefesinde bilinç, kendisi de içinde olmak üzere hem ruhun özünü hem de düşüncenin kendisini oluşturması bir yana, varolan her şeyin de ana kaynağıdır. Descartes, düşünen bende ki 'düşünme' ile önermeden önermeye geçmek suretiyle sonuca ulaşan teorik düşünme biçimini değil, bir şüphe ve düşünce halinin sezilmesi ve yaşanmasını yani bir bilinç halini anlar.²⁰ Descartes'in düalizminde gerçeklik, biri madde diğeri de bilinç ya da düşünce olmak üzere iki boyut veya cevherden oluşmaktadır. Descartes, zihin ya da bilinci, gördüğümüz, kokladığımız ve dokunduğumuz dünyadan tamamıyla bağımsız olarak düşünmektedir. Buna göre Descartes, zihin ve maddeyi birbirinden mutlak anlamda ayrı iki cevher olarak tanımlamış ve bunlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyamamıştır.²¹

Descartes'a göre her düşünme, bilinçli düşünmedir ve insanlar kendi düşüncelerine ve bilinçlerinin içeriğine ayrıcalıklı ve hatasız erişime sahiptirler. İnsanın kendi düşüncesini yanlış anlaması, kendi düşüncesine erişememesi diye bir şey olamaz.²²

Bilinç kavramına bugünkü anlamını kazandıran düşünürün John Locke olduğu kabul edilmektedir. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme* adlı eserinde kavramı ilk kez kişinin zihinsel duyularıyla ve özellikle bağlantılı kullanmıştır. Locke, 'insanın kendi zihninden geçenleri algılaması'²³ olarak tanımladığı bilinci, doğrudan bilinç davranışlarından çıkarmaktadır. Bu noktada Locke'un temel kaygısı, bilinci öznenin temeli yapmak, bilinç olgusuna dayanarak 'kişisel özdeşlik' olgusunu temellendirmektir.

Descartes gibi Locke da zihinde olup biten her şeyin bilinçli olduğuna inanıyordu. İnsan, duyumsamak, düşünmek ve akıl yürütmek gibi zihinsel faaliyetlerde bulunurken aynı zamanda kaçınılmaz olarak kendi varlığının ya da benliğinin de bilincindedir. Böylece Locke'a göre gerçek hiçbir varlığın yoktan var olamayacağına da sezgisel bir kesinlikle bilindiğini dikkate aldığımızda, bunun ezeli bir varlığı yani Tanrı'yı kaçınılmaz kılacağı açıktır. Eğer hiçbir şey yoktan çıkmıyorsa ve ezeli olmayan her varlık varlığını başka bir varlıktan alıyorsa bütün varlıklarını ezeli bir kaynağa borçlu olmaları gerekir.²⁴

²⁰ Descartes, *a.g.e.*, s. 159, 234; Urhan, *a.g.e.*, s. 18.

²¹ İmamoglu, Tuncay, *Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013, s. 42.

²² Descartes, *a.g.e.*, s. 245 vd.; Shaffer, *a.g.e.*, s. 62; Sayan, Erdinç, "Bilinç", *Felsefe Ansiklopedisi*, c. 2, (ed. Ahmet Cevizci), Etik Yayınları, İstanbul, 2004, s. 574-585.

²³ Locke, John, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 112.

²⁴ Reçber, Mehmet Sait, *Tanrı'yı Bilmenin İmkani ve Mahiyeti*, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2004, s. 166.

Modern felsefede bilinç, tek tek durumlardan ya da yaşantılardan hareketle oluşan bir parçalılıktan çok, bütün bir evreni kucaklayan tek parça bir bütünlüğün yaratıcı, etkin ve canlı kavrayışı olarak Mutlak bir kaynağa ya da Tanrısal düzeyde bir aşkınlığa bağlanmaktadır. Çağdaş İngiliz din felsefecisi Richard Swinburne'ün düalizm için ileri sürdüğü kanıtlardan birisi, temelde Descartes'ın kanıtıyla benzer sayılabilecek ve 'basit kanıt' olarak adlandırıldığı kanıttır. Varlığımı sürdürmek için bazı parçalarımın varlığını sürdürmesi gerekiyorsa, bütün parçalarım yok edildiğinde varlığımı sürdüremem. Ancak bütün bedenim yok edilse bile, benim bilinçli bir yaşam sürdürmem mantıksal imkan dahilindedir. Öyleyse, bilinçli olmamın nedeni, bana ait olan fakat bedenimin sahip olmadığı bir parçadır ki bu da geleneksel olarak 'ruh' diye adlandırılmaktadır. Swinburne burada, maddî olmayan böyle bir parçanın özellikle sadece insana ait olduğunu ve diğer fiziksel varlıklar için geçerli olamayacağını savunur. Çünkü bir masanın bütün atomlarını imha ettiğiniz zaman bu masanın varlığını sürdürmesi mantıksal imkan dahilinde bile değildir, oysa bir insanın bütün bedeni imha edilse bile bilinç sahibi olarak varlığını sürdürmesi mantıksal olarak mümkün olduğu için insana bu imkanı sağlayan şeyin maddî olan bedeninin parçalarından başka bir parça olduğunu düşünmek gerekir.²⁵

Swinburne'e göre, insanın birbiriyle bağıntılı olan beden ve zihin diye birbirinden farklı iki özelliği vardır. Buna 'cevher düalizmi' adını vermektedir. Swinburne'ün cevher düalizmi, bedenimiz olmadan da var olabileceğimizin imkan dâhilinde olduğu düşüncesine dayanır. Dolayısıyla bu çözümlemede beden varlığımızı koruma noktasında zorunlu bir parça olmadığı düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Swinburne'e göre bugün revaçta olmamasına rağmen cevher düalizmi, materyalist zihin kuramlarına karşı belki de tek alternatif durumundadır.²⁶

Başta Descartes olmak üzere ruh-beden düalistlerinin maddî olmayan bir varlığın maddî bir varlığı nasıl nedenleyebileceği konusunda bir açıklama getirmekte zorlandıkları bilinmektedir. Ancak M. Sait Reçber'e göre, bu nedenselliği salt fiziksel bir düzlemle sınırlı bırakmanın da felsefi gerekçesi bulunmamaktadır.²⁷

25 Swinburne, Richard, "Dualism Intact", *Faith and Philosophy*, c. 13, sayı: 1, January 1996, ss.68-77, s. 68; Reçber, a.g.m., s. 204.

26 Swinburne, Richard, "Substance Dualism", *Faith and Philosophy*, c. 26, sayı: 5, 2009, ss. 501-513; Swinburne, Richard, *Tanrı Var mı?*, (çev. Muhsin Akbaş), Arasta Yayınları, Bursa, 2001, s. 66; Aktürk, Eyüp, *Richard Swinburne'de Bilinç Kanıtı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 68.

27 Reçber, a.g.e., s. 118.

Materyalist düşünceye göre gerçek dünya, dışımızdaki maddî dünya, zihin de maddî bir organ olan beynin ürünüdür. Marksist kuram açısından epistemolojinin dışında, bilinç ve madde arasında Kartezyen düalizmin belirttiği türden zıtlığın herhangi bir değeri yoktur. Materyalist, fizikî olanın, madde, enerji ve boşluğun dışında hiçbirşeyin var olmadığını kabul eder. Fakat bu durumda düşünceler, duygular, istekler ve zihnî olaylar ne oluyor? Burada dört farklı yanıt üzerinde durulmaktadır:

Köktenci görüş, bu tür kavramların kesinlikle hiçbir anlamları olmadığı, dolayısıyla dilden atılmaları gerektiği şeklindedir. Bu tabirler cehalet ve hurafeler içinde idrak edilmiş, dine bağlı çıkar çevrelerince uydurulmuş ve bir uyumsuzluk eseri olarak ihmal edilmiş dilimize yapılmış bir eklentiyi temsil ederler. Bu görüşe göre, zihinsel kavramlar büyülenmiş ve cin çarpmış dilin kaderinin cezasını çekmeye terkedilmelidir. Buna anlaşılmazlık tezi de denilmektedir. Anlaşılmazlık tezi, çağdaş filozoflar arasında çok rağbet görmemiştir.²⁸

Düşünceler, duygular, arzular *vb.* şeylerin ne olduğu sorusuna verilen başka bir materyalist cevap ise ikrar teorisidir. Bu teori, 'canım sıkılıyor' gibi cümlelerin pekâlâ anlamları bulunduğunu, fakat bunların herhangi bir şeyi tasvir etmek, bildirmek veya iddia etmek için söylenmediklerini kabul eder. Bunlar sadece bazı fiziksel şartların sonuçlarıdır. Eğer esneyecek veya baş parmaklarımı oynatacak olursam ya da 'he, him' gibi bir şey diyecek olursam, ben herhangi bir şeyi tasvir, rapor veya iddia etmiyorum, doğru ya da yanlış olan bir ifadeye bulunmuyorum. İkrar teorisi 'canım sıkılıyor' sözünü, tıpkı bazı fiziksel şartlardan çıkan öğrenilmiş bir davranış birimi olarak alır. Dolayısıyla aynı durum, 'Ben şu düşüncedeyim ki...' 'Umarım ki....' ve benzeri şekillerdeki ifadeler için de geçerlidir.²⁹

Başka bir materyalist açıklama ise düşünce, duygu, arzu *vb.* şeylere delalet eden ifadelerin anlamları olduğu, fakat bunların anlamlarının salt fiziksel kavramlarla dile getirilebileceği konusunda ısrar eden açıklama tarzıdır.³⁰

Materyalizmin son zamanlarda en ciddi tartışılan şekli ise, özdeşlik teorisi olarak adlandırılmaktadır. Bu teori, düşüncelerin, duyguların, arzuların ve öteki tüm zihnî olguların bedensel durum ve süreçlerle bir ve aynı olduğunu ileri sürmektedir. Özdeşlik teorisini savunanlar, şu ana kadar zihinsel olaylar hakkında ifade edilen şeylerin beyin süreçleri veya merkezi sinir sistemine bağlı olarak geliştiğini ortaya koymaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla onlara göre

28 Shaffer, *a.g.e.*, s. 70.

29 Shaffer, *a.g.e.*, s. 71.

30 Shaffer, *a.g.e.*, s. 72.

zihinsel dille ifade edilen olaylar temelde nörofizyolojistin ifade ettiği olaylarla aynı olup beynin üretmiş olduğu durumlardır.³¹

Swinburne'e göre özdeşlik teorisinin doğru olduğu kabul edilse de karşımıza çok ciddi problemler çıkacaktır. Öyle ki zihinsel olaylar, bir öznenin sahip olduğu katılık, acılık, mavilik gibi fenomenal nitelikler vardır. Eğer zihinsel olaylar tıpatıp beyinsel olaylar gibi olsaydı biz dünyanın fotoğraf karelerine sahip olurduk. Dünyadaki bütün olaylar, öznenin tecrübe etmediği ve aynı zamanda fiziksel olaylar olan birçok beyinsel olayı içerse bile yine de öznenin tecrübesine dayanan bununla birlikte niteliksel olarak diğerlerinden ayrılan bazı bilinçli beyinsel olaylar -acılık, mavilik gibi fenomenal nitelikler- olacaktır. Özdeşlik teorisi böylece bizi niteliklerin düalizmine sürüklemiş olur. Eğer zihinsel durumlar ile beyinsel durumlar özdeş olursa biz dünyayı şöyle algılarız: Bir öznenin tecrübe etmedikleri de dahil olmak üzere onun beyin durumlarını da içeren neredeyse dünyadaki bütün durumlar fiziksel durumlardır. Bu fiziksel durumlar sadece temel nitelikleri ile objeler arasındaki etkileşimden meydana gelirler. Fakat bir özne tarafından tecrübe edilen bazı beyin durumları -mavilik, acılık gibi- bilinç durumlarıdır. Bu bağlamda özdeşlik teorisi, şimdi de bizi durumların düalizmine değil de niteliklerin düalizmine götürmektedir.³²

Bazı materyalist akımların bilincin mevcudiyetini dahi reddettiğini belirten John Searle, bu durumun zihin-beden sorununun çözümünü imkânsız hale getirdiğini söyler. Zihinsel olguların beynin özellikleri olduklarını iddia eden Searle, zihin ve bedeni iki farklı cevher değil de iki maddî gerçeklik olarak nitelendirir. Ona göre zihin, biyoloji ve fizikî dünyanın dışında değildir. Zihin, beynin faaliyetlerini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle zihin biyolojik bir niteliğe sahiptir. Searle felsefesindeki en önemli kavramlardan biri, bilinçtir. Searle, zihnin beyne indirgenemeyeceğini savunur. Ancak ona göre, zihin her ne kadar başka bir şeye indirgenemese de yine de biyolojiktir. O, bilinci fotosentez, sindirim gibi olağan bir biyolojik fenomen olarak nitelendirir. Böylece bedenin zihne, zihnin de bedene doğrudan etki ettiği açıkça iddia edilebilir. Searle bu yönüyle materyalist bir bilinç teorisi ortaya koymaktadır. Ancak o, bilinci nöron, sinir hücreleri gibi beyinle ilgili durumlara indirgemez. Bu yönüyle Searle'ün görüşleri, materyalist filozofların ve Descartes'ın görüşlerinden farklılık gösterir.³³ Searle'e göre Descartes'ın

31 Peterson, Michael-Hasker, William vd., *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*, (çev. Rahim Acar), Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s. 223.

32 Swinburne, Richard, *The Existence of God*, Clarendon Press, Oxford, 1979, s. 164 vd.

33 Searle, John, *Bilinç ve Dil*, (çev. Muhitin Macit), Ferruh Özpilavcı, Litera Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 17 vd.; Searle, John, *Zihnin Yeniden Keşfi*, (çev. Muhittin Macit), Litera

düalizmi, bilinç ve diğer zihinsel olguları fizik, kimya ve biyolojinin sıradan fiziksel dünyasından oluşan farklı bir varlıkbilimsel alanda görür. Başka bir ifadeyle düalizm, dünyada, zihinsel ve fiziksel olmak üzere iki tür olgu olduğunu iddia eder. Ancak bu da beraberinde şöyle bir soruyu gündeme getirmektedir: Bu iki varlık arasındaki ilişki nasıl kurulur?³⁴

Descartes, zihin ve beden arasındaki ilişkinin sınırlar aracılığıyla sağlandığını düşünmekteydi. Örneğin, ayağımda bir ağrı hissettiğimde bu duygu beyne kadar aktarılır ve oradaki ruha bir etkide bulunur. Dolayısıyla ruh, bedenin uyarımlarını algılar ve bunlara tepkilerde bulunur. Searle için bu, zihin-beden problemine tatmin edici bir cevap oluşturmamaktadır. Searle'e göre, hem materyalizm hem de düalizm büyük bir yanılgı içindedir. Her iki akım da belirli bir kelime hazinesiyle birlikte, belirli bir varsayımlar dizisini kabul eder. Searle, bu varsayımların yanlış olduğunu göstermeye çalışır. Bu yanlışlardan biri de ruh ve bedenin birbirine indirgenemeyen iki ayrı cevher olduğudur.³⁵ Descartes, Tanrı'nın her insana doğruyu yanıltan ayırt etmek için ışık verdiğini söyler. Ona göre, Tanrı ve ruh ideleri duyularda aranmamalıdır. Bu nedenle Tanrı'nın ve ruhun varlığı mutlak bir kesinliğe sahiptir.³⁶ Searle, Descartes'ın bu bakış açısını eleştirerek kesinliğin dinsel inançla değil, sadece bilimle elde edilebileceğini savunur.³⁷ Searle'e göre bilincin bize gizemli görünmesinin temel nedeni, bizim bilinç sisteminin nasıl işlediğini bilmememizden kaynaklanmaktadır. Bu sistemin nasıl işlediğine yönelik yeterli bilgiye sahip olursak bu gizem de ortadan kalkacaktır.³⁸

Ateist Denial Dennett de, Descartes'in kişinin kendi zihninin içeriklerini şüpheye düşmeyecek şekilde ve dolaysız olarak bildiğini, beyinle süngerimsi bez adını verdiği bir yerde etkileştiği fikrini, 'Kartezyen Tiyatro' olarak adlandırır ve reddeder. Dennett'in tiyatro metaforuna göre sahne arkasına ciddi bir gözle baktığımızda sahnede gördüğümüzü sandığımız şeyi aslında görmediğimizi keşfederiz. Sahne deneyimleriyle sahne arkası süreçleri arasındaki fark cazibesini kaybeder.³⁹ Dennett, buna karşın insan bilincini beynin değişik

Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 121; Searle, John, *Zihin Dil Toplum*, (çev. Alaattin Tural), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2006, s. 51; Durakoğlu, Abdullah-Ay, Volkan, "Descartes ve Searle'de Zihin Problemi", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2012, sayı: 13, ss. 187-200, s. 190.

34 Searle, *Bilinç ve Dil*, s. 77; *Zihnin Yeniden Keşfi*, s. 48 vd., 114 vd.

35 Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, s. 15; *Zihin Dil ve Toplum*, s. 56.

36 Descartes, Rene, *Metot Üzerine Konuşma*, (çev. Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994, s. 37.

37 Searle, *Zihin Dil Toplum*, s. 46.

38 Searle, *a.g.e.*, s. 135.

39 Dennett, Daniel, *Consciousness Explained*, The Penguin Press, London, 1991, s. 134.

bölgelerinin aynı anda değişik işler yaptığı, olayları kendine göre yorumladığı, bir çeşit yaratıcı kargaşa olarak görür.⁴⁰

Materyalist düşünce kişisel kimliği fiziki olanı yani beyne dayandırmaktadır. Beynin ölümle yok olmasıyla da kişiliğin biteceğini, dolayısıyla da eskatolojik bir varsayımın olamayacağını belirtir. Fakat Swinburne'e göre kişisel kimlik bölünemez olduğundan kişisel kimliğin devamlılığını beyin gibi maddî şeylere dayandırmak mantıklı görünmemektedir. Ruhsal/zihni şeyler bölünemez olduklarından kişisel kimliğin devamlılığını da ancak bunlar sağlarlar. Böylece kişiliğin farklı zamanlarda devam eden kimliği onun ruhunun devam etmesi sayesinde. Çünkü beyin ve hafızanın devamlılığına rağmen kişisel kimlik devam etmeyebilir.⁴¹ Nitekim Swinburne'e göre insan davranışlarının düzenli ve anlamlı olmasını sağlayan şey, ondaki bilincin bölünemezliğinden kaynaklanmaktadır. Çünkü insan bedeni başkasına monte edilebilir ama insan ruhu için aynı şeyi düşünmek asla mümkün görünmemektedir. Ruhlar bölünemeyen ve tek olan bir(ler) olarak ele alınmalıdır. Çünkü maddî şeyler yer kapladıklarından dolayı bölünürken maddî olmayan bir şey yer kaplamadığı gibi zorunlu olarak bölünemez.⁴²

Düalistlerin ruhun ontolojik statüsünü maddî olandan ayırmalarına karşın, fizikalistler insan ruhu diye adlandırılan şeyin insan organizmasından yani onun fiziksel yönünden farklı bir şey olmadığını belirtirler. Dolayısıyla ikisi arasındaki ilişkiyi açıklamanın bir anlamı olmadığı gibi böyle bir şeyi problem edinmeye de gerek yoktur. Onlar insan ruhu ile bedenini aynı kabul ettikleri için birisindeki değişimin diğerindeki değişmeyi gösterdiğini de ifade ederler.⁴³ Görüldüğü gibi düalizme karşı olarak ortaya atılan en güçlü alternatif, zihinsel hadiselerin tamamen fiziksel şeyler olduğunu iddia eden yaklaşımdır. Fakat bu materyalist çözümlere karşı çok ciddi kanıtlar ileri sürülmüştür. Bunlardan biri de, bu yaklaşımların bilinçsel tecrübelerin doğasını açıklama yeteneğinden yoksun olmalarıdır. Bununla ilgili olarak John A. Foster şunları söylemektedir:

Mesela, doğuştan görme özürlü olan bir insanın durumunu düşünelim. Böyle bir insan fiziksel şeylerden görsel tecrübedeki niteliklerin tam bir bilgisini ortaya koyabilir mi? Bu insan

40 Dennett, *a.g.e.*, 171; Hossack, Keith, "Self-Knowledge and Consciousness", Proceedings of the Aristotelian Society, c. 102, sayı: 202, 2004, ss. 163-181, s. 165.

41 Swinburne, Richard, *The Evolution Of Soul*, Clarendon Press, Oxford, 1986, s.154 vd.

42 Shoemaker, S.-Swinburne, R., *Personel Identity*, Basil Blackwell Publishing, Oxford, 1984, s. 28; Aktürk, *a.g.e.*, s. 81.

43 Shoemaker, Swinburne, *a.g.e.*, s. 31.

fiziksel ve işlevsel organizmaları gözetleyebilen insanların bu tecrübelerinden nasıl bir bilgi ve tecrübe edindiklerini ortaya koyabilir mi? Şüphesiz bunları söylemek mümkün değildir. Eğer maddeci yaklaşımları doğru olarak kabul edersek bunların olmaması için hiçbir nedenimiz olamaz.⁴⁴

Dolayısıyla Foster'a göre zihinsel hayatımız özellikle de bilinçsel tecrübelerimiz öznel bir nitelik göstermektedirler. Böylece bilinçsel tecrübelerimizin nitelikleri tamamıyla materyalizme ve özdeşlik teorilerine karşı dirençli görünmektedirler.⁴⁵

Düalist filozof Alvin Plantinga, beden-zihin tartışmasını kendince şöyle noktalamaktadır: “Darwinist natüralistler için, işler pek parlak gözüküyor.” Verilerin ve mantığın düalizmi desteklediğini gören ve bilincin, akılsız maddeden nasıl ortaya çıkmış olabileceğine dair makul bir teori ortaya koyamayan ateistler, maddeciliğe olan inançlarını doğrulamak için son umutlarını henüz açıklanmamış, gelecek bilimsel keşiflere bağlıyorlar. Ateist fizikçi Steven Weinberg, bilim adamlarının “insan bilinç sorununu tamamen es geçmeleri” gerekeceğini söylüyor, çünkü “bir cevap bulmak bizim için çok zor olabilir” diye ekliyor.⁴⁶ Başka bir deyişle, bu alan kendilerine istedikleri cevapları vermemektedir.

Kısacası materyalist felsefeye inananlar için insanın düşünme, sevinç, acı gibi zihinsel özellikleri de dahil tüm özelliklerinin sadece maddî cevher ile açıklanabilmesi hep çok kritik bir konu olmuştur. Teist ontoloji açısından ise asıl kritik konu, maddî olmayan bir cevher olarak Tanrı'nın varlığının kabul edilmesidir. İnsan ruhunun ayrı bir cevher olup olmadığı problemi ise temel kritik nokta değildir. İnsanın tek veya iki cevherden yaratıldığı fikirlerinin her ikisinin de teist ontoloji ile uzlaştırılması mümkündür. Diğer taraftan maddî olmayan bir cevherin varlığını kabul etmek materyalizmin temelleri ve tanımlarıyla çelişmektedir.⁴⁷

Birbirinden farklı iki cevherin nasıl ilişki kurduklarına tatmin edici bir yanıt veremeyen düalizmi savunucularının en çok izlediği yol, materyalist yaklaşımdaki boşlukları göstermek ve bu boşlukları ayrı bir cevher/ruh ile doldurmaktır.⁴⁸

44 Foster, John A., “A Defence of Dualism”, *The Case for Dualism*, eds. J. Smythies, John Beloff, University of Virginia Press, 1989, s. 456 vd.

45 Foster, a.g.m., s. 463.

46 Strobel, Lee, *Hani Tanrı Ölmüştü?*, (çev. S. L. Atalay, R. Şahin), Ufuk Yayınları, İstanbul, 2011, s. 364.

47 Taslaman, a.g.m., s. 3.

48 Taslaman a.g.m., s. 15 vd.

Tanrı Kanıtlanması Olarak Bilinç

Bilincin Tanrı'nın varlığı için kanıt olarak kullanımı son yıllara dayanmaktadır ve özellikle Richard Swinburne tarafından ciddi bir şekilde ele alınmaktadır. Swinburne, bu kanıtı John Locke'un düşünce çizgisinde geliştirmeye çalışmaktadır. Bilinç kanıtı, zihinsel ve mekânsal olarak daha düzenli ve güzel bir dünya olduğu düşüncesine dayanır. Bu kanıtın temelini Locke'un felsefesinde görmek mümkündür. Maddî bir evrende bilinç nasıl meydana geldi? Zihinler nasıl oluştu? Zihinsel olgular fizikî şeylere mal edilebilir mi? Bu tür sorulara Locke, "bunlar için sonsuz, ebedî bir şey var olmalıdır ve bu sonsuz varlık da bu tür varlıkların nasıl şeyler olduğu konusunda bizleri aydınlatmalıdır"⁴⁹ demektedir. Dolayısıyla ona göre, dürtü ve fikirler vasıtasıyla sesler ve renkler gibi duyumların oluşumunun sahip olduğumuz herhangi bir fikirle doğal bir bağlantısını keşfedemeyiz. Fakat bunu azimli ve iyi iradeli olan akıllı bir mimara bağlayabiliriz. Böylece Locke'a göre, maddenin sistemini uygun bir şekilde dizayn edip, onu düşünen ve sezen bir güce sahip olan Tanrı'ya rağmen, madde tek başına asla düşünceye sebep olamaz. Çünkü düşüncesiz bir varlığın düşünceyi üretmesi mümkün değildir.⁵⁰ J. L. Mackie, Locke gibi teistlerin maddeye bilinci yükleyen Tanrı olduğunu kabul ettiklerini belirtmektedir.⁵¹

Bilinç kanıtı, Tanrı'nın varlığı için kanıt olarak zihni ve zihinsel olguları kullanmaktadır. Bu kanıt, düzen kanıtı ile birlikte de kullanılmaktadır ve natüralizm ve materyalizmin iddialarını çürüttüğü düşünülmektedir. Bu kanıtla göre, ne natüralizm ne de materyalizm, bilinç gibi zihinsel olayların yeterli açıklamasını yapamamaktadırlar. Swinburne, düzen kanıtı ile bilinç kanıtı arasındaki paralellige işaret ederek şöyle demektedir:

Karmaşıklıkta bulunan düzenlilik açıklanmak durumundadır. Bundan dolayı bu zihinsel olguların bilimsel bir açıklaması olduğu düşüncesi, makul bir düşünce değildir. Yine basitlik ilkesinden dolayı en muhtemel kişisel açıklama, Tanrı'nın etkisi olduğu düşüncesidir. Böyle bir açıklamanın kendisi, en basit kişisel açıklamadır. Çünkü bir kişinin dünyanın düzeni ve varlığından sorumlu olup, aynı zamanda bilinçli insanların varlığından sorumlu olması, iki veya ikiden fazla yaratıcı zatın işi paylaşmasından daha basittir. Tanrı'nın eylemleri bakımından kişisel

49 Locke, *a.g.e.*, s. 322, 353 vd.

50 Wynn, Mark, "Emergent Phenomena and Theistic Explanation", *International Philosophical Quarterly*, c. 39, sayı: 2, June 1999, ss. 141-155, s. 142; Aktürk, *a.g.e.*, s. 86.

51 Mackie, John L. *The Miracle of Theism*, Clarendon Press, Oxford, 1982, s. 65.

açıklama, zihinsel olayların iyi bir açıklamasını sunmaktadır. Çünkü Tanrı, bunları yapacak güçtedir. Dolayısıyla Tanrı'nın niyeti bilinç ile beyin arasında doğal bir köprü kurar.⁵²

Swinburne'e göre, evrende görülen düzenli ilişkinin meydana gelişini maksatlı bir fâile bağlamak ve bu ilişkinin o fâil tarafından sağlandığını söylemek normal bilimsel süreçlerle açıklamaktan daha etkilidir.⁵³ *The Existence of God* adlı eserinin vurgusu, bilimin bilincin varlığını ve ne olduğunu açıklayamayacağı yönündedir. Swinburne buna 'kişisel açıklama' demektedir. Nitekim ona göre, eğer zihinsel olguların beyinsel olgulara nasıl sebep olduklarını veya beyinsel olguların nasıl zihinsel olgulara sebep oldukları konusunda normal bilimsel açıklamaları yeterli görmüyorsak o zaman 'kişisel açıklama' yoluna başvurmalıyız.⁵⁴ Swinburne'e göre kişisel bir açıklamaya müracaat etmek, aynı zamanda Tanrı'ya başvurmak anlamına gelmektedir. Burada kendisine müracaat edilen Tanrı, maksatlı bir şekilde doğal yasanın faaliyetlerini muhafaza edip, insan veya hayvan beyninin bir ruha düzenli olarak bağlanmasını ve onunla etkileşime geçmesini sağlar. Dolayısıyla zihin-beden arasındaki gizemli ilişki, Tanrı'nın varlığının ispatı için çok önemli bir sebeptir.⁵⁵ Swinburne, zihin-beden etkileşimini bilimsel olarak açıklamanın imkansız olduğunu ve bu etkileşimin ancak her şeyi bilen ve her şeye gücü yeten Tanrı'nın tasarımıyla açıklanabileceğini savunur.⁵⁶ Dolayısıyla bu soruna sadece teist bir yanıt bulunabilir. Ona göre zihinsel olayları fiziksel olaylara indirgemek imkansızdır ve aksi durumda ciddi problemler ile karşı karşıya kalınacaktır. Swinburne'e göre bazı psikolojik ve fizikî olaylar birbirleriyle ilişkilidir. Çünkü Tanrı, onlar arasındaki ilişkiyi sağlamaktadır.

John R. Searle'e göre bilinç, insanların ve belli hayvanların beyinlerinin biyolojik bir özelliğidir. Bilinç, nörobiyolojik süreçlerin sonunda ortaya çıkar ve en azından fotosentez, sindirim veya mitoz gibi biyolojik özellikler kadar doğal biyolojik düzenin bir parçasıdır.⁵⁷ Fakat Swinburne, zihinsel olguların fiziksel olgularla açıklanamayacağını belirterek bilinçli varlıkların diğer varlıkların oluşumuna benzer bir oluşum içinde olmadığını, onların da Tanrı'nın yaratması sonucunda meydana geldiğini söyler. Dolayısıyla bilinçli varlıkların

52 Swinburne, *The Existence of God*, s. 174.

53 Swinburne, *Tanrı Var mı?*, s. 72.

54 Swinburne, *The Existence of God*, s. 174.

55 Swinburne, *The Existence of God*, s. 198.

56 Reçber, a.g.m., s. 208.

57 Searle, *Zihnin Yeniden Keşfi*, s. 121; Armstrong, D. M., "Searle's Neo-Cartesian Theory of Consciousness", *Philosophical Issues*, c. 1, 1991, ss. 67-71, s. 67.

oluşumunun Tanrı'nın müdahalesi olmadan meydana gelebileceğini belirtir. Diğer bir deyişle evrendeki bilinçli varlıkların doğal süreçler sonucu bilinçsiz varlıklardan meydana gelmiş olması mümkün değildir.

İnsanın bilinçli yaşamı ve sergilenen düzenli ilişkiler yumağı bir açıklamayı zorunlu kılmaktadır. Fakat her şeyi bilimsel verilerle açıklamayı öngören natüralist yaklaşımlar, bu düzenli ilişkilerin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymada yetersiz kalmaktadırlar. Çünkü bilim, doğası gereği bunları açıklama yetkinliğine sahip değildir. O zaman bütün bu düzenli işleyişin nasıl gerçekleştiğini açıklamaz bırakmak yerine, bunları bir Tanrı'ya bağlamak daha makul bir yaklaşım gibi görünmektedir.⁵⁸ Swinburne'e göre, zihinsel olaylar ile beyin işlevleri arasındaki ilişkiyi açıklamak için natüralist bir doktrin yeterli değildir ve bunlar arasındaki ilişkinin açıklanmasında teizm daha makul açıklamalar sunmaktadır.⁵⁹

Swinburne'e göre bilim, zihinsel olgular konusunda yasa gibi ifadeleri içermekten yoksun ve bu doğrultuda haklı bir teori oluşturamadığından bilinç kanıtı ortaya çıkmıştır. Çünkü Swinburne'e göre bilim, insanlar ve hayvanların sergiledikleri zihinsel olguların nedenini ve bunların niçin böyle olduklarının açıklamasını yapamadığı gibi bütün zihinsel olguların nasıl beyinsel olgularla ilişkilendirildiğini de açıklayamamaktadır. Bilim adamları, insanların ve hayvanların ruhlarının ne zaman ve niçin böyle fonksiyonlara sahip olduklarının bir açıklamasını ortaya koyamamaktadırlar. Ruhun ve bedenin nasıl etkileşimde buldukları konusunda bazı doğal kanunlar düşünülebilir. Fakat Swinburne'e göre böyle kanunlar yoktur ve neticede bilim adamının böyle bir kanun bulması da mümkün değildir.⁶⁰

İnsan zihninin materyalist-natüralist paradigma içerisinde açıklanamayan en önemli özelliği bilinçtir. İnsan, bir nöron destesinden başka bir şey değilse, sübjektif deneyimimiz, farkındalığımız, benliğimiz gibi zihinsel fenomeni gösteren bilinç durumları ne anlama gelmektedir?⁶¹

Ateist olduğunu belirten bir çok filozof ve bilim adamı, insanı özgür kılan bilinci kesinlikle açıklayamadığını itiraf etmektedir.⁶² Hatta Richard Dawkins bu durum karşısındaki acizliğini 'Tanrı kahretsin' diyerek dışarı vurmaktadır. Yine biyolog Lewis Wolpert, bilinçle ilgili tartışmalardan özellikle uzak dur-

58 Aktürk, *a.g.e.*, s. 98.

59 Wynn, *a.g.m.*, s. 142; Moreland, *a.g.e.*, s. 29.

60 Swinburne, *The Evolution of the Soul*, s. 155 vd.

61 Batak, *a.g.e.*, s. 87.

62 Dawkins, Richard-Pinker, Steven, "Is Science Killing the Soul", *The Guardian-Dillons Debate*, Edge 53, <http://www.edge.org/documents/archive/edge53.html> (15.02.2013)

duğunu belirtmektedir.⁶³ Filozof Geoffrey Medell'in de dediği gibi, bilincin ortaya çıkması, maddeciliğin cevap veremediği bir gizemdir.

Zihni, materyalist anlayış ile açıklamaya çalışan katı natüralist bilim adamı Francis Crick de, bilincin bilimsel olarak nasıl açıklanabileceği konusunda açık seçik bir çözüm öneremediğini itiraf eder.⁶⁴ Hatta, o, "Bilinç öyle bir konu ki sorunun ne olduğu üzerinde bile ortak görüş yok. Yola birkaç önyargıyla çıkılmaksızın bir yere varılamıyor"⁶⁵ ifadelerini kullanmaktadır. Zihnimizdeki kırmızıyı görme deneyimi gözümüze ışığın gelmesinden ve sinirlerin bunu beyne iletmesinden, gıdıklanma deneyimimiz derimize temastan ve sinirlerin beyne bunu iletmesinden, sıkıntı ve mutluluk deneyimlerimiz buna sebep olan dışsal sebep ve düşüncelerden tamamen farklıdır. İşte bu kırmızıyı görme ve gıdıklanma bilincinin, maddeye indirgenmesine, moleküllerin hareket veya nöronların fonksiyonlarıyla açıklanmasına imkan yoktur. Bilincin maddeye indirgenmesindeki imkansızlık materyalizm için en önemli problemdir. Bu problem yüzünden bazı materyalistler bilincin varlığını inkar etme yoluna gitmişlerdir. Materyalizmin bu en uç formuna eleyici materyalizm denir. Bilincin indirgenemezliği, insan zihninin en önemli özelliği olan bilincin, materyalist bir açıklamasının yapılamaması ve burada bir boşluğun bulunması demektir. Bu boşluğun düalist yaklaşımla doldurulabileceği endişesi eleyici materyalizmin en önemli çıkış sebebidir.⁶⁶

Searle, eleyici materyalizmin akla ve sağduyuya en aykırı yaklaşım olduğu kanaatindedir. O, zihinsel fenomenlerin temelde bilinçle bağlantılı olduğunu ve bilincin de öznel olduğunu, bunun sonucunda zihinsel olanın ontolojisinin 'birinci şahıs ontolojisi' olarak değerlendirilmesi gerektiğini söyler.⁶⁷ Buradan şu sonucu çıkarabiliriz: Hiç kimsenin bilinci nesnel bir gözlem konusu olamaz. Oysa geniş kabul gören bilim metodolojisine göre bilim nesnedir; olgular üçüncü şahısların gözlemine açıktır. Eğer 'bilince' bu metodoloji ile yaklaşırsak bilinci, ya eleyici materyalistler gibi tamamen yok kabul eden ya da davranışçılar gibi sadece bireylerin dıştan gözüken davranışlarıyla ilgilenip, bilinci işin içine hiç katmayan yaklaşımları benimsemek durumunda kalırız ki bu durumda zihnin en önemli özelliği olan 'bilinç' açıklanmamış ve sağduyuya aykırı bir şekilde yok sayılmış olur.⁶⁸

63 Flew, Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış*, (çev. H. Kaya, Z. Ertan), Profil Yayınları, İstanbul, 2009, s. 163.

64 Crick, Francis, *Şaşırılan Varsayım*, (çev. Sabit Say), TÜBİTAK, Ankara, 2000, s. iii.

65 Crick, a.g.e., s. iv; Batak, a.g.e., s. 93.

66 Taslaman, a.g.m., s. 8.

67 Searle, a.g.e., s. 36.

68 Searle, a.g.e., s. 131 vd.; Searle, *Zihin Dil Toplum*, s. 59-61.

Searle gibi David Chalmers'e göre de bilinçle ilgili asıl sorun, öznel deneyim sorunudur. Her algıladığımızda ya da düşündüğümüzde, zihnimizde bir bilgi işlem süreci yer alır, ama bunun yanında öznel bir algı ya da düşünme deneyimi de vardır. Ne zaman bilinçten bahsedilse bu bilince sahip bir öznen de bahsedilmesi gerekir. Yani bilinç, içsel bir yaşamı olan özneyi gerekli kılar. Chalmers, bilinçle ilgili sorunların çeşitliliğini belirtirken bilincin tek bir olguyla ilişkili olmamasından ve anlamının bulanık olmasından kaynaklandığını söyler. Chalmers'e göre bilinçle ilgili sorunların çoğu bilincin açıklamaya çalıştığı olgularla ilgili sorunlardır.⁶⁹

Amerikalı filozof J. P. Moreland, İngiliz natüralist felsefeci Colin McGinn'in bilincin nasıl ortaya çıktığı sorusunu şöyle yanıtlamaktadır:

Sorun şurada ki, yokluktan bir şey var olamaz. İşte bu kadar basit. Eğer Tanrı yoksa, tüm kâinatın tarihi, canlı varlıklar ortaya çıkana kadar, bilinçsiz ve cansız maddenin tarihi olacaktır. Hiçbir düşünce, inanç, duyu, his, serbest fiil, seçim, amaç yoktur. Basitçe, fizik ve kimya yasalarına göre oluşan, bir maddî olayı takip eden başka bir maddî olay olacaktır. Öyleyse maddeden tamamen değişik bir şey -bilinçli, canlı, düşünen, hisseden, inanan varlıklar- nasıl ortaya çıkıyor? Bu, yokluktan bir şeyin var olmasıdır. Ve ana sorun da burada. Fiziksel bir maddeyi fiziksel bir işlemde geçirirseniz, onların değişik bir formunu elde edersiniz. Mesela, bir kap suyu ısıtma işlemine tabi tutarsanız, yeni bir ürün yani buhar elde edersiniz ki bu da suyun değişik bir formudur, ama hâlâ fizikseldir. Ve dünyanın geçmişinde yalnızca fiziksel maddelere uygulanan fiziksel işlemler varsa, sonunda elinizde yine çok daha karmaşık da olsa fiziksel maddeler kalır. Ama, kesinlikle tamamen fiziksel olmayan bir şey elde edemezsiniz. Bu, tamamen değişik bir türe sıçramak olur. Phillip Johnson'un dediği gibi, eninde sonunda, ya 'başlangıçta parçacıklar vardı' ya da 'başlangıçta Logos (ilahi akıl) vardı' dersiniz. Eğer parçacıklarla başlarsanız, kâinatın tarihi parçacıkların değişik şekillenmeleriyle ilgili bir hikâye olur ve sonunda parçacıkların karmaşık bir düzenlemesiyle karşılırsınız, ama sadece parçacıklar. Akıl ya da bilinç değil. Halbuki sonsuz bir akılla başlarsanız, sonlu zihinlerin nasıl var olduklarını açıklayabilirsiniz. Bu mantıklıdır. Mantıklı olmayan, -ve bir çok ateist evrimcinin doğru kabul ettiği- cansız,

⁶⁹ Chalmers, David, "Facing up to the Problem of Consciousness", *Philosophy of Mind: A Guide and Anthology*, (ed. John Heil), Oxford University Press, Oxford, 2004, s. 618.

*bilinçsiz maddeden oluşan varlığa, bir zihnin aniden yerleşmesidir.*⁷⁰

Bilincin varlığını ilk sebep olan Sonsuz Varlık'a dayandıran Moreland, Lee Strobel ile yaptığı röportaja şöyle devam etmektedir:

*Eğer maddilik doğruysa, bilinç gerçekten var olamaz, çünkü kişinin kendi gözünden bakılması gereken bilinçli durumlar diye bir şeyden söz edemezdik. Yani, eğer her şey madde olsaydı, tüm evreni bir grafikte ifade edebilirdin, her yıldızı, ayı, her dağı, Lee Strobel'in beynini, böbreklerini ve diğer her şeyi yerli yerine oturtabilirdiniz. Çünkü eğer her şey maddeden ibaretse, o zaman her şeyi üçüncü şahsın bakış açısıyla ifade edebilirsiniz. Ama biliyoruz ki bizim, birinci şahıs, yani öznel bir bakışımız var. Demek ki maddecilik doğru olamaz. Yine maddilik doğruysa özgür iradenizin olmaması gerekir. Çünkü madde tamamen tabiat kanunlarına bağlıdır. Herhangi bir maddî nesneye bak, mesela bir bulut... Bu sadece maddî bir nesnedir ve hareketi tamamen hava basıncı, rüzgârın hareketi ve benzer kanunlara bağlıdır. Demek ki, eğer ben maddî bir nesneysem, yaptığım her şey, çevrem, genetik yapım ve benzeri şeylerle sabit ve bellidir. Bu demektir ki ben, aslında seçim yapmakta özgür değilim. Ne olacağı, çevre ve durum tarafından önceden belirlenmiş. Öyleyse siz beni davranışlarımdan nasıl sorumlu tutarsınız, madem ki ben nasıl davranacağımı belirlemede özgür değilim, yani maddeciler doğruysa, özgür iradeye güle güle. Onların bakışında, biz tabiat kanunlarına ve programımıza göre hareket eden çok karmaşık bilgisayarlardan ibaretiz. Ama hatalı oldukları gün gibi ortada. Bizim özgür irademiz var. Hepimiz kendi içimizde bunu biliyoruz. Biz, yalnızca maddî bir beyinden ibaret değiliz.*⁷¹

Charles Darwin, doğada önemli oranda değişimin mümkün olduğunu savunmak için evrimin doğruluğunu önceden kabul etmişti. Ama yine de bu, evrimin böylesine büyük bir değişimi nasıl başarabildiği sorusunu cevapsız bırakmıştır. Böylece hayli temel bir soru gündemde kalmaya devam etmektedir. Değişimin mekanizması nereden gelmektedir? Ya da evrendeki bu düzenli hayatın kaynağı nedir?

⁷⁰ Moreland, James P., *Consciousness and the Existence of God: A Theistic Argument*, Routledge, New York, 2008, s. 5; Strobel, a.g.e., s. 356 vd.

⁷¹ Strobel, a.g.e., s. 345 vd.

Evrım, onun nereden geldiğini anlamadan biyolojik değişimin varlığını ön kabul olarak benimser. Değişimin nasıl meydana geldiğini biliyoruz ama onun ardındaki kaynağı bilmiyoruz. Çünkü evrim bizlere sadece değişimin nasıl kullanıldığını değil, aynı zamanda tüm hayatın nasıl meydana geldiğini de söylemeyi önermektedir. O halde evrimin, sonuçta kendisinin motoru olduğu kabul edilen böylesine uyumlu bir mekanizmayı nasıl ürettiği sorulması gereken soruların başında gelmektedir. Teist paradigma bunu ilâhî bir inayete bağlamaktadır.⁷² Darwinci ve biyolojik anlamda evrim, yaşamın bütünüyle doğal koşulların etkisiyle inorganik maddeden çıktığı düşüncesine dayanır. Fakat bilimsel açıdan bakıldığında, Darwin'in zamanından günümüze yaşamın kaynağı ve canlı organizmaların yapısı alanında büyük gelişmeler olmuştur ve bunların en önemlisi de çağdaş bilimin yaşamın moleküler bir olgu olduğuna dair saptamasıdır. Buna göre, her organizma bir makinenin değişik parçaları gibi işlev gören moleküllerden oluşmaktadır.⁷³ Reçber'e göre Darwinci kuram değişik canlılarda gözlemediğimiz biyolojik yapıların tabiatı noktasında teleolojik kanıtın dayandığı akıllı tasarım düşüncesini çürütmek bir yana, bu konuda doyurucu bir açıklama bile sunmamaktadır.⁷⁴

Bilincin gizemi ve maddî kökeni konusunda zorluklara değinen Colin McGinn, 'Büyük Patlama'dan milyonlarca yıl sonra evrenin, yaşam ve zihin olmaksızın, uzayda asılı kaba bir madde olarak var olmaya devam ettiğini, nihayetinde bu gezegende yaşamın evrildiğini ve organik beyinlerin ortaya çıktığını, bu yavaş gelişimin, maddenin fiziksel ve biyolojik yasalar çerçevesinde yeniden organize olması ile gerçekleştiğini ve maddenin doğal seçim yoluyla bir tür tasarım da sergilediğini ifade etmektedir. Fakat ona göre, bilincin varlığı bu yolla açıklanamamaktadır.⁷⁵ O, *The Mysterious Flame: Conscious Minds in a Material World* adlı eserinde şunları söylemektedir:

Ancak bilinç ile ilgili Darwinci açıklama, maddenin bilinçli bir varlığı yaratmak için böylesine nasıl organize olabildiği konusunda bulanık olması gibi basit bir nedenden ötürü, bilmemiz gerekeni bize söylemez. Problem ham maddelerdedir. Bilinç ile birlikte, sadece önceki gerçekliğin yeni bir terkiibinden ziyade, sanki yeni bir gerçekliğin evrene enjekte edildiği görülmüyor... Salt

72 Behe, Michael J., *Darwin'in Kara Kutusu*, (çev. Burcu Çekmece), Aksoy Yayınları, İstanbul, 1998, s. 219.

73 Behe, *a.g.e.*, s. 7 vd.

74 Reçber, *a.g.e.*, s. 172.

75 McGinn, Colin, *The Mysterious Flame: Conscious Minds in a Material World*, Basic Books, New York, 1999, s. 12 vd.; McGinn, Colin, "Can We Solve the Mind-Body Problem?", *Mind*, c. 98, sayı: 391, 1989, ss. 349-366, s. 366.

madde, bilinci nasıl meydana getirebiliyor? Evrim, biyolojik doku suyunu bilinç şarabına nasıl dönüştürdü? Bilinç, evrendeki radikal bir yenilik gibi görünüyor...⁷⁶

McGinn'in bilinç konusundaki soruları yanıtlanamamasına Danwinci filozof Michael Ruse şu ifadelerle katılmaktadır:

Bir tutam atomun niye düşünce kabiliyeti olsun ki? Niye ben, şu yazıyı yazarken bile, ne yaptığım üzerinde düşünebiliyorum; ya da niye siz, yazdıklarımı okurken, ileri sürdüğüm fikirler hakkında, benimle aynı fikirleri paylaşarak ya da onları reddederek, hoşnutsuzlukla veya canınız sıkılarak, bana karşı çıkmaya hazırlanarak veya fikirlerimin buna bile değmeyeceğini düşünerek kafa yorabiliyorsunuz ki? Kimsenin, hele de bir Darwinistin, bu sorulara bir cevabı yoktur. Mesele şu ki, bu sorulara bilimsel bir cevap verilemez.⁷⁷

Darwinist ve materyalist düşünürlerin bu tarz açıklamalarından cesaret alan Moreland da bilincin kökeninin asla açıklanamayacağını iddia etmektedir:

Darwinist evrim, hiçbir zaman bilincin kökenini açıklayamayacak. Belki Darwinistler bilincin zaman içinde hangi süreçlerden geçtiğini açıklayabilirler, çünkü bilincin sebebi olduğu davranışlar, hayatta kalmada önemli bir etkidir. Ancak, bilincin kökenini kesinlikle açıklayamazlar.⁷⁸

Moreland, Darwin ve savunucularının zihnin kökenini açıklayamayacağına ısrar etmektedir. Ona göre bilinç, maddî beyne kesinlikle indirgenemez. Bu demektir ki, ateistlerin anlattığı teoriler eksik ve yanıltıcıdır. Halbuki buna alternatif bir açıklama daha var ve konuyu tam anlamıyla aydınlatıyor: Bilincimiz daha büyük bir Bilinç'ten gelmiştir.⁷⁹

Antony Flew da önceden katı bir ateist iken evrenin büyük bir 'Zeka' ile başlatıldığına inancını itiraf etmesiyle birlikte, 'insanın bilinç, düşünme, anlama ve anlam verme kabiliyeti, daha da önemlisi bir benliğin oluşumu, Tanrı fikrini ya da bunların varlığını gerekli kılmaktadır'⁸⁰ görüşünü savun-

76 McGinn, *a.g.e.*, s. 13 vd.; Moreland, *a.g.e.*, s. 96; Strobel, *a.g.e.*, s. 356.

77 Ruse, Micheal, *Can a Darwinian Be a Christian?*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 73.

78 Strobel, *a.g.e.*, s. 364.

79 Strobel, *a.g.e.*, s. 364.

80 Flew, *a.g.e.*, s. 89, 96.

maya başlamıştır. Flew, Tanrı fikri ve benliğin gelişmesini mümkün kılan bilinç, dil, anlam ve benliğin kaynağı olan bir gücün varlığı, insana bunları kabul ettirmeyi zorlamaktadır demektedir. Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış* adlı eserinde materyalist düşüncenin bilimsel yollarla bilinci açıklama konusundaki başarısızlığını şöyle ifade etmektedir:

Hepimizin farkında olduğu en temel gerçeklik, insanın kişiliğidir ve bu kişiliğin anlaşılması yaşamın kaynağına dair bütün sorular hakkında düşünceler sunar ve bütün olarak bu gerçeklikten anlam çıkarır. Benliğin fizik ya da kimya açısından açıklanması şöyle dursun, tanımlanmasının bile mümkün olmadığını biliyoruz. Bilim benliği keşfetmez, benlik bilimi keşfeder. Benliğin varlığını açıklayamayan hiçbir evren tarihinin tutarlı olamayacağını biliyoruz.⁸¹

Flew'a göre bilim, doğanın Tanrı'ya işaret eden üç boyutuna ışık tutmaktadır. Birincisi doğanın kanunlara uyduğu gerçeği; ikincisi, hayat boyutu yani maddeden kaynaklanan ve zekice organize edilip amaca yönelik hareket eden varlık boyutu; üçüncüsü de doğanın varlığıdır.⁸²

Swinburne'e göre, evrenin başlangıcına dair yapılan bilimsel araştırmalar 'Büyük Patlama' esnasında mevcut bulunan madde-enerjinin yaşamın ortaya çıkışına imkân verecek belli bir yoğunluk ve gerileme hızına sahip olma noktasında ince bir şekilde ayarlandığını göstermektedir. Öyle ki bu ayarlama milyonda bir farklılık canlıların ortaya çıkışını sağlayan evrimsel bir sürece engel olabilirdi. Bütün bunlar dikkate alındığında evrendeki bu düzenliliğin bir tasarımcısı olduğunu düşünmek için iyi birer neden oluşturmaktadır.⁸³

Materyalist düşünceye göre zihinsel olaylar ile kişisel açıklamayı ilgilendiren diğer faktörler tam olarak belirtilemese de bilimsel açıklamalarla anlaşılabilirler. Fakat Swinburne'e göre materyalist doktrinin başarılı olabilmesi için önündeki engelleri kaldırması gerekmektedir. Çünkü insanın varlığının ve davranışlarının temelde bilimsel açıklamalarla tanımlanamayacak yönleri vardır. O halde insanın varoluşunu ve işleyişini açıklamak için başka uygun açıklama yolları aramalıyız. Bu noktada Swinburne'e göre, insanın varlığını ve işleyişini açıklamak için teist açıklamalar bilimsel açıklamalardan çok daha açıklayıcı ve anlamlıdır.⁸⁴ Swinburne'e göre fiziko-kimyasal yaklaşımlar,

81 Flew, *a.g.e.*, s. 167 vd.

82 Flew, *a.g.e.*, s. 90.

83 Swinburne, *a.g.e.*, s. 55.

84 Swinburne, *The Existence of God*, s. 161.

sözgelimi hayvanların genlerinin nasıl onların sinir sistemlerine neden olduğunun veya genlerdeki mutasyonun hayvanların yavrularının farklı bir sinirsel sisteme nasıl sahip olduklarının bir açıklamasını verebilir. Fakat fizik ve kimyanın açıklayamayacağı bazı durumlar da vardır. Bir duyumun kırmızılık olarak değil de mavilik olarak duyumsanması, bir kokunun diğerinden fazla kokması, bir gülün niçin pembe görüldüğü bunların fizik ve kimya tarafından açıklanamayacak oluşları bu tür zihinsel hadiselerin fiziksel hadiseler gibi fizik ve kimyanın çalışma alanına giremiyor olmasındandır. Dolayısıyla fizik ve kimya gibi bilimler ancak açıkça görünen fiziksel şeylerin açıklanmasıyla ilgilendirler. Bundan hareketle zihinsel nitelikler fiziksel niteliklerden farklıdır ve fiziksel nitelikler ile zihinsel nitelikler arasında birden çok ilişki varsa da, fizik ve kimya “bu ilişkinin diğer ilişkilerden daha çok” tercih edilmesinin açıklamasını yapamaz. Çünkü zihinsel nitelikler fizik ve kimyanın maddî konularının dışında yer almaktadırlar.⁸⁵

Evrenin bir ‘Zihin’ tarafından tasarlanmadığı düşüncesini eleştiren William Paley, meşhur saat örneğini vermektedir:

Bir fundalıktan geçerken ayağımı bir taşa çarptığımı ve bu taşın oraya nasıl geldiğinin bana sorulduğunu farz ediniz. Aksini gösterecek bir şeyler bilmediğim için vereceğim olası cevaplardan biri, taşın ezelden beri orada olduğunu. Bu yanıtın saçmalığını göstermek çok kolay olmayacaktır. Fakat diyelim ki, yerde bir saat buldum ve saatin nasıl olup da orda olduğunu sorguluyorum. Biraz önceki yanıt yani saatin ezelden beri orda durmakta olduğu aklımın köşesinden geçmeyecektir.”⁸⁶

Paley saatte gözlemlediğimiz kurgu ve nizamı aynen tabiatta da gözlemleyeceğimizi fakat tabiattaki nizamın saattekenden daha büyük, daha mükemmel ve daha kusursuz olduğunu söylemektedir.⁸⁷

“Nasıl ki saat gibi modern bir aracın tasarımı ve zanaatçılığı, dikkatli ve kararlı çalışmayı gerekli kılıyorsa, bir insan bedeni de bir yaratıcının ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.”⁸⁸

85 Swinburne, *The Evolution of the Soul*, s. 186.

86 Paley, William, *Doğal Teoloji*, (çev. Cafer S. Yaran), Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesi içinde (ed. C. S. Yaran), Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 79 vd.

87 Aslan, Adnan, *Tanrı'nın Varlığına Dair Argümanlar*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2006, s. 86.

88 Paley, *a.g.e.*, s. 81.

Sonuç olarak insanın birbirine indirgenemeyen iki temel bileşenden oluştuğunu kabul eden düalizm sorununun merkezinde bilinç kavramı yer almaktadır. Son zamanlarda bilim, maddî dünya hakkında hayal olarak görülen bir çok bilgiyi açığa çıkardığı halde zihnin fiziksel olgularla nasıl ilişki kurduğu konusunda henüz doyurucu bir açıklama ortaya koyamamaktadır. Bu yüzden zihin-beden ilişkisi konusunda bir çok farklı görüşe rastlamak mümkündür. Zihin-beden ilişkisinde önemli bir noktada bulunan bilinci anlamak, aynı zamanda varlığa dair en temel soruların yanıtını ortaya koymak demektir. “Ben neyim?”, “İnsan kimdir?”, “Hayatın anlamı nedir?” gibi soruların yanıtı, bilincin açıklanmasıyla yakından ilgilidir. Bu noktada yanıtlanması gereken temel soru şudur: Akılsız bir evren nasıl olur da özgün amaçları ve istemli hareketleri olan varlıklar yaratabilmektedir? Eğer evren, bilinci olmayan ölü bir maddeyle var olmuşsa nasıl olur da bizler tümüyle cansız varlıklarda olmayan bilinç, yaşam, düşünce, hissetme, inanma gibi tamamen farklı niteliklere sahip olabiliriz? Pek çok bilim adamı, bilimin kurallarıyla insanlardaki bilincin nasıl oluştuğunun açıklanamadığını kabul etmektedir. Materyalist düşünce de, evrenin nasıl var olduğuna dair doyurucu bir açıklama getirememekte ve bu konudaki acizliklerini itiraf etmektedirler. Materyalist düşüncenin bu başarısızlığı, yeni teorilerin yolunun açılmasını sağlamıştır. Dolayısıyla ortaya çıkan iddia, evrenin ve yaşamın ancak akıllı bir tasarımcının ürünü olarak görülürse anlaşılabilir. Teizm göre kozmosun kaynağı ve devam eden varlığı, Tanrı'nın niyetli faaliyeti ile açıklanabilir. Bu niyetlilik, zihnin olmadığı bir arka plana ait değildir. İnsanı bilincin arkasında, Tanrı vardır. Madde, enerji, bilinç ve mekân-zaman yasaları arasındaki bağıntılar, ilâhî faaliyetin ürünüdürler. Teknoloji sınırlarının ötesinde olan evrendeki mükemmel biyolojik sistemler, her şeye Kâdir bir Yaratıcı'nın var olduğunu da bizlere göstermektedir. Michael J. Behe'nin ifadesiyle her şey tek kelimedede gizlidir: Tasarım.

Kaynakça

- Aktürk, Eyüp. *Richard Swinburne'de Bilinç Kanıtı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Armstrong, D. M. “Searle's Neo-Cartesian Theory of Consciousness”, *Philosophical Issues*, c. 1, 1991, ss. 67-71.
- Aslan, Adnan. *Tanrı'nın Varlığına Dair Argümanlar*, İSAM Yayınları, İstanbul, 2006.
- Batak, Kemal. *Naturalizm Çıkmazı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Behe, Michael J. *Darwin'in Kara Kutusu*, (çev. Burcu Çekmece), Aksoy Yayınları, İstanbul, 1998.

- Chalmers, David. "Facing up to the Problem of Consciousness", *Philosophy of Mind: A Guide and Anthology*, ed. John Heil, Oxford University Press, Oxford, 2004.
- Churchland, Paul M. *Madde ve Bilinç*, (çev. Berkay Ersöz), Alfa Yayınları, İstanbul, 2012.
- Crick, Francis. *Şaşırtan Varsayım*, (çev. Sabit Say), TÜBİTAK, Ankara, 2000.
- Dawkins, Richard-Pinker, Steven. "Is Science Killing the Soul", *The Guardian-Dillions Debate*, Edge 53, <http://www.edge.org/documents/archive/edge53.html> (15.02.2013)
- Dennett, Daniel. *Consciousness Explained*, The Penguin Press, London, 1991.
- Descartes, Rene. *İlk Felsefe Üzerine Metafizik Düşünceler*, (çev. Mehmet Karasan), MEB Yayınları, İstanbul, 1998.
- _____ *Metot Üzerine Konuşma*, (çev. Sahir Sel), Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.
- Durakoğlu, Abdullah-Ay, Volkan. "Descartes ve Searle'de Zihin Problemi", *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar 2012, sayı: 13, ss. 187-200.
- Flew, Antony. *Yanılmışım Tanrı Varmış*, (çev. H. Kaya, Z. Ertan), Profil Yayınları, İstanbul, 2009.
- Foster, John A. "A Defence of Dualism", *Philosophy of Religion*, (Ed. William L. Craig), Rutgers University Press, New Jersey, 2002.
- Hossack, Keith. "Self-Knowledge and Consciousness", *Proceedings of the Aristotelian Society*, c. 102, sayı: 202, 2004, ss. 163-181.
- İmamoğlu, Tuncay. *Modern Batı Düşüncesinin Felsefi Temelleri*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- Koç, Turan. *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.
- Locke, John. *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (çev. Vehbi Hacıkadiroğlu), Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 1992.
- Mackie, John L. *The Miracle of Theism*, Clarendon Press, Oxford, 1982.
- Malebranche, Nicolas de. *Hakikatin Araştırılması I-VI*, (çev. Miraç Katırcioğlu), MEB Yayınları, İstanbul, 1997.
- McGinn, Colin. *The Mysterious Flame: Conscious Minds in a Material World*, Basic Books, New York, 1999.
- _____ "Can We Solve the Mind-Body Problem?", *Mind*, c. 98, sayı: 391, 1989, ss. 349-366.
- Moreland, James P. *Consciousness and the Existence of God: A Theistic Argument*, Routledge, New York, 2008.
- Özlem, Doğan. *Siyaset Bilim ve Tarih Bilinci*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1999.
- Paley, William. *Doğal Teoloji, Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesi*, (ed. ve çev. Cafer S. Yaran), Etüt Yayınları, Samsun, 1997.
- Peterson, Michael vd. *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*, (çev. Rahim Acar), Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

Reçber, Mehmet Sait. “Düalizm, Swinburne ve Foster”, *İslâmî Araştırmalar*, c. 13, sayı: 2, 2000, ss. 203-208.

_____ *Tanrı'yı Bilmenin İmkânı ve Mahiyeti*, Kitabiyat Yayınları, Ankara, 2004.

Rolston, Holmes. “Bilim ve Değer”, *Din ve Bilim*, (ed. ve çev. Cafer Sadık Yaran), Sidre Yayınları, Samsun, 1997.

Sayan, Erdinç. “Bilinç”, *Felsefe Ansiklopedisi*, c. 2, (ed. Ahmet Cevizci), Etik Yayınları, İstanbul, 2004.

Seager, William. “A Brief History of the Philosophical Problem of Consciousness”, *The Cambridge Handbook of Consciousness*, (eds. P. D. Zelazo, M. Moscovitch, E. Thompson), Cambridge University Press, Cambridge, 2007, ss. 9-33.

Searle, John. *Akıllar Beyinler ve Bilim*, (çev. Kemal Bek), Say Yayınları, İstanbul, 1996.

_____ *Bilinç ve Dil*, (çev. Muhitin Macit, Ferruh Özpilavcı), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2005.

_____ *Zihin Dil Toplum*, (çev. Alaattin Tural), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2006.

_____ *Zihnin Yeniden Keşfi*, (çev. Muhittin Macit), Litera Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Shaffer, Jerome A. *Zihin Felsefesi Açısından Bilinç, Ruh ve Ötesi*, (çev. Turan Koç), İz Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Shoemaker, S.-Swinburne R., *Personel Identity*, Basil Blackwell Publishing, Oxford, 1984.

Strobel, Lee. *Hani Tanrı Ölmüştü?*, (çev. S. L. Atalay, R. Şahin), Ufuk Yayınları, İstanbul, 2011.

Swinburne, Richard. *The Evolution of The Soul*, Oxford University Press, Oxford, 1986.

_____ *Tanrı Var mı?*, (çev. Muhsin Akbaş), Arasta Yayınları, Bursa, 2001.

_____ *The Existence of God*, Clarendon Press, Oxford, 1979.

_____ “Substance Dualism”, *Faith and Philosophy*, c. 26, sayı: 5, 2009, ss. 501-513.

_____ “Dualism Intact”, *Faith and Philosophy*, c. 13, sayı: 1, January 1996, ss.68-77.

Taslaman, Caner. “Beden-Ruh Düalizmine Teolojik Agnostik Tavır”, http://www.canertaslaman.com/wp-content/uploads/2011/10/caner_taslaman_makale_bedenveruh-1.pdf (08.02.2013).

Tura, Saffet Murat. *Histerik Bilinç*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Urhan, Veli. *İnsanın ve Tanrı'nın Kişiliği, Bilinçlerarası İlişki*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2002.

Yasa, Metin. *Felsefi ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2001.

Warburton, Nigel. *Felsefeye Giriş*, (çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000.

Wisdom, John. *Problems of Mind and Matter*, Cambridge University Press, New York, 1934.

Wynn, Mark. "Emergent Phenomena and Theistic Explanation", *International Philosophical Quarterly*, c. 39, sayı: 2, June 1999, ss. 141-155.